

FIGYELMEZŐ

AZ EGYETEMES LITERATURA' KÖRÉBEN.

Kiadó szerkesztők

SCHEDER, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ **BAJZA**.

HARMADIK ÉV

Pesten.

Julius' 9. 1839.

27. szám.

Tartalom. Hazai literatura. Egy pillanat mult évi literaturánkra. — Drámák. Nagy Ignác' Színműtára (Szontagh G.). Nemzeti játékszíni zsebkönyv (S. F.). — Classica literatura. Sallustius Kazinczytól Folyt. (Szenczy Imre). — Állítások, vélemények, felvilágosítások. A' hegelismus' tárgyában folyvást sürgetőnek (Szeremlei G.). — Literaturai mozgalmak.

HAZAI LITERATURA.

Egy pillanat mult évi literaturánkra.

E' cikkely' czélja literaturánk' évenkénti haladását, a' jelenetek' tudományszerinti csoportozatai szerint, mutatni. Bocsássuk tehát előre a' részleteket: hogy annál teljesebb eredményt nyerjünk legújabb állapotainkról.

A' nyelvtudomány' haladásának új mező nyitott az academiától ez évben megindított *Régi magyar nyelvemlékek'* gyűjteménye által; azt mind a' nyelv' alkotása' vizsgálói, mind a' szókincs' buvárai egyforma haszonnal fogják bányászni. Nyelvtan, ha az academiái „Helyesírás és szóragasztás“ 3d. kiadását kiveszszük, melly ez uttal többféle észrevételekre adott alkalmat; csak egy jelent meg, Gottvald é t. i. németek' számára; de annál többet nyert a' lexicographia: elkészülvén az academia által kiadott *Zsebszótár'* magyar német része, el, szinte az academia' költségein a' Magyar tájszótár, melly a' m. szókincset tetemesen gazdagítja; végre egy Nemzeti iskolai szótár R. W. által.

A' szép tudományokról csak egy munka értekezik, de az *classicus könyv!* t. i. Blair Hugo' Rhetoricai és aestheticai leczkéi, két kötetben, acad. költségen. Ezen, szintannyi philosophiai mélységgel, mint átlátszó világossággal, kimerítő tárgyismerettel 's gyakorlati helyes iránynyal irt munka által literaturánk' egy igen érezhető hézaga pótoltaott ¹⁾. Használható példagyűjteményt három névtelentől vettünk *Költészeti képek* címmel, ez évben a' második füzetet.

A' szemlélődő philosophia, melly évről évre érezhetőbben jelenkezik az időszakiratokban, ez évben külön csak egy cikkelylyel szaporodott: Taubner: Birálati vizsgálat Hegel' bölcselkedése fölött ²⁾. Gyakorlati irányu Zsoldos Ignácztól az „Életpálya“. A' nevelés' és oktatás' dolga folyvásti figyelmét tapasztalja íróinknak. Saksu a' „Tanítás' alaptudományá“nak folytatását adta ³⁾; academiái költségen Edvi Illés Pál' köz

¹⁾ L. Figy. 1839, 505 's köv. szel. — ²⁾ 1839. 257 's köv. szel. — ³⁾ 1858. 341 's köv. szel.

kedvességet nyert „Kézikönyve“ második kiadásán kívül, **Warga János** ' Vezérkönyvének „az elemi nevelés- és tanításra“ második kötetét vettük, mely „Az elemi tanulmányok alapvonatjait“ foglalja magában. Az elsőköri nevelést **D. Borsos Márton** ' jeles munkája tárgyalja: „A' csecsemő és első gyermekkor, házi nevelés' tekintetében“; a' kiseddovó intézetekről **Szentkirályi Mór** ' írték (értekezett⁴⁾), a' világtalan gyermekekkel bánásról **Dezsa Elek Antal**; **Peregriny Elek** ' alkalmas olvasókönyvekről gondoskodott: a' „Magyarok' történeteit“ adta az első ifjúság' számára, 's **Campe** ' Amerikáját⁵⁾, egy névtelen a' „Tapasztalt nevelő' beszélgetéseit“⁶⁾ folytatta. Említendő még itt **Vajna** ' Útmutatója az olvasni tanításban, mint ki az eddigi aggszokás'(Schlendrian) elhagyását sürgeti⁷⁾, és **Lemouton** 'nak, úgy látszik félben szakadt „Népi könyvtára“⁸⁾.

A' hittudomány' érdekeit most is főleg **Guzmics** ' Egyházi Tára képviselte, mely 1838. elejétől havi füzetekben jelent meg⁹⁾. A' pesti lelkes növendékpapság is folytató munkálatait¹⁰⁾; **Pongrácz József** ' vesztprémi kanonok a' hét szentségekről és miséldozatról ada két könyvet, egy névtelen pedig **Sambu** ' gát fordította: A' miséspap az oltárnál. Asceticánk nem akar az időkkel szerencsésen megújulni: **Zsiray** ' Lelki vezére nem felelt meg a' ezélnak¹¹⁾. Annál több gondnal 's iparkodással mivelletik az egyházi szónoklat; napról napra több beszédeket veszünk a' sajtó' utján¹²⁾, köztük néhányat a' **Szaniszló Ferencz** 'ei közül is latinból fordítva. — **Agonás Sámuel** ' az ágostai hitvallástételt adta ki jegyzetekkel¹³⁾. — **Köszegen Reichard** 'nál az Újtestamentom, **Károlyi G.** ' fordítása szerint, 's **Bibliai történetek** ' jelentek meg, mind kettő példátlan olcsósággal (amaz 1 ft, ez 12 kr. ep.).

Az ultramontanistai irány ez év' lefolyta alatt főleg két organum által nyilatkozott, 's bátrabban és erősen mint régo: **Czente** ' ¹⁴⁾ és **Békeházi** ' ¹⁵⁾ által: mikhez még de-

⁴⁾ L. Figy. 1838. 461 's köv. szel. — ⁵⁾ 1838. 532. —

⁶⁾ U. ott, 529. — ⁷⁾ 1839. 590. — ⁸⁾ 1838. 193.

571. — ⁹⁾ 1838. 618 és 621, 1839. 553 és 575. —

¹⁰⁾ 1838. 712. — ¹¹⁾ 1839. 241. — ¹²⁾ 1838. 290.

422. 496. 556. 634. 748. 772. 810. 857. — 1839.

22. 204. — ¹³⁾ 1838. 536. — ¹⁴⁾ 1838. 491, 497.

— ¹⁵⁾ 669. 696. —

Trévern ' forditmánya¹⁶⁾ járult. Hol több valás van, türelmetlennek kell lenni! kiált **Békeházi** ' . Azonban, míg a' felvilágosodott egyháziak a' hamis tanítót megtámadják, 's kezeit mossák; a' közönség pedig nyugton marad, mert a' **XIXd.** század' philosophiája — nem az, mely könyvekben, hanem mely az életben van — biztosít a' békeholgyatók' törekvései ellen: addig — sebah!

A' törvénytudomány ez évben nem talált mivelőt. Mert **Chaply** ' urbéri értekezésén kívül a' mi van: **Szalay** ' Themise, 's ez ez évben fő tárgylást hozott¹⁷⁾, mit azonnal említendünk, **Újfalusy** ' egyedirata pedig a' végintézményekről nem nyeresége a' literatúrának¹⁸⁾. Nevezetesen azonban a' jog', 's különösen az erdélyi közjog' történetére „Az erd. diaeták' végzéseinek foglalata“ **G. L-től**, 2. és 3d. köt. 's az utolsó erdélyi országgyűlés' jegyző- 's irománykönyvei 's beszédek' tára. — Fontos jelenetek végre a' teljesítő büntető jog' mezején **Eötvös József** ' [a' Themishöl külön kiadott] 's **Szemere Bertalan** ' irataik a' fogházjavításról¹⁹⁾, 's a' közrendészet' szakában **Zsoldos Ignác** ' „Néhány szava a' közbátorságról“²⁰⁾.

(Folytatása következik)

D r á m á k.

10. 11) *Színműtár, kiadja: (: del) Nagy Ignác*. Budán, a' m. k. e. u. bet. 4r. két oszlopra. Első füzet: *Ruy Blas*, dráma 5 fele. *Hugo Victor* ut. francziából ford. Nagy Ignác. 1—56 szel. Második füzet: *Peliskei notárius*, bohózat 3 szakaszban 4 feleonással, írta *Gaal József*. 57—96 szel. Finom velinen, esinos borít. füze, mindenik füzet' ára 40 kr. ep.

Hogy a' színház a' közönség' kívánságait kielégithesse, szükséges, hogy a' sajtó által segittessék. A' néző mindig új meg új mutatványokat ohajt, 's e' kívánságnak a' színház csak akkor tehetnek eleget, ha a' sajtó is a' tulajdon és külföldi drámai literatura' legújabb műveit lehetőleg sebesen és olcsón közli és terjeszti. Ez oknál fogva mindenütt hol a' drámai költés és színművészet teljesen kifejlett, régoóta léteznek színműtárak, repertoriumok, melyek a' bel és külföld' új, nevezetesebb vagy legalább a' színpadon ható mű-

¹⁶⁾ 1838. 536. — ¹⁷⁾ 1839. 225. — ¹⁸⁾ 1838. 735. —

¹⁹⁾ 1839. 65. — ²⁰⁾ 1838. 685.

veit a' szintársaságokkal közlik. Mi még csak küszöbén állunk színművészetünknek, 's enél fogva a' sajtó' ezen jótéteményét eddig nélkülöztük. Új eredeti szindarabjaink megbirálás végett a' szinigazgatóságunk —, a' fordítottak egy saját academiai választmányának — kéziratban adatnak be, 's ha a' dolgozatok tetszést nyernek, a' vidéki magyar színesztársaságok kénytelenek azokat magoknak, nem minden pénz- és időpazarlás nélkül, leírni. E' hiányt, szép tehetségű, szorgalmas, literatúránk' 's nyelvünk' gyarapodása mellett tettelegesen buzgó Nagy Ignác, jelen Színműtárával igyekszik kipótolni, mellynek programját a' Figyelmező' olvasói még a' 21d. számban vevén, elég itt arra vonatkoznak.

Az ott bővebben kifejtett célhoz képest helyeselnünk kell a' kiadó' választását, mi szerint gyűjteményét a' francia színművek' legújabbikával 's feltünőbbikével nyitotta meg. Miután pedig erről, szinte e' lapok' (1838:901 és 1839:252—6.) közlöttek már ismertetést, röviden jegyzem meg, hogy a' francia alexandrinek itt elég ügyesen vannak prózába feloldva, 's ez minden hugoi veresettsége és tömörsége mellett elég folyó's éldelhető. Csak néhány hűtelenségek mutatják a' siető kéz' nyomait, péld.

I. felv. 3. jel. *Je t'en vie autant que je te plains*: irigyellek, 's még inkább siratlak, e' helyett: annyira irigyellek, mennyire siratlak.

II. 4. *Les femmes aiment fort à sauver qui les perd*: a' némberek igen szeretik megszabadítani az elveszetteket, e' h.:...kik őket veszedelembe ejtik.

II. 1. *Pas un livre allemand! tout en langue espagnol*: de németet ne hozz, hanem csupán spanyolt, e' h.: még csak egy német könyvem sincs, mind spanyol!

II. 2. *Sois aimé de ta mère et sois béni par moi!* birt anyai szeretetemet 's áldásomat, e' h.: légy szeretve anyád által, 's áldva általam!

III. 5. *La popularité c'est la gloire en gros sous*: népszerűség, ez néhány garasnyi értékű dicsőség, e' h.: népszerűség, ez a' dicsőség apró pénzben.

V. 3. *Nous faisons un assemblage infame, j'ai l'habit du laquais, et Vous en avez l'âme*: mi ketten, uram, gyalázatos egyesülést ün-

neplendünk, én szolgáruhában; te szolgálélelkel, e' h.: mi ketten gyalázatos egy pár vagyunk, rajtam a' laquais' ruhája, hened a' laquais' lelke.

V. 4. *Ma trahison, comme Vous la voyez, doit vous paraître horrible*: árulásom, mikép azt nevezéd, e' h.: árulásomnak, szemedben irtóztatónak kell tetszeni stb stb stb.

— *Gaal'* bohózata, mint kiadó jegyzi meg utóiratában — „1838. october' 8kán juta először pesti színpadunkra Bartháné jutalomjátékául 's olly zajos és osztatlan tetszését nyéré meg a' nagy számú közönségnek, minővel nemzeti színházunk' megnyitása óta egy eredeti mű sem dicsekedhetik. Azóta mintegy tizszer adaték e' darab, még pedig folytonos tetszéssel 's mindenkor számos közönség előtt“ stb. Nagy Ignác itt nem mond egyebet, mint a' mi közönségesen tudva van; a' Peleskei Notarius közönségünk' kedvence, 's eddig *legjobb tündéres bohózatunk*, mi nem kis érdem, mert kezdő művésztől olly tökélyt nem lehet kívánnunk, millyent teljesen kiművelt nemzeteknél ennek tetőpontján találunk. Ha tehát költészeink a' közönség' kívánatának eleget tesznek 's izlése' követeléseit kielégítik: nemzetök' 's korok' műveltsége' szükségeinek megfelelnek; 's így ha műveik a' világra nézve nem is *általános*, de műveltségünk 's literatúránk' tekintetében tagadhatatlan *viszonyos becses* 's *tökélylyel* bírnak. *Classicitást* művészetben egy ugrással nem lehet elérni, azért a' *nap' hősei* azok, kik azt, külön ágáiban, lassanként, a' tökély' magasabb fokaira emelik.

A' Peleskei Notarius' meséje Gvadányi' ismeretes munkájából vétetett, 's így annak előadásával nem fárasztanók az olvasót, ha szerző, céljaihoz képest át nem alakította volna. Az első szakaszban *Nagy-Peleskén* Tóti Dorkát, a' gérczi boszorkányt készülnek égetni, mit azonban megelőz Nagy-Zajtai Zajtay István, Nagy Peleskének érdemes notariususa, az által, hogy a' kupaktanácsnak, Kálmán király' ismeretes törvényéből megmutatja, hogy boszorkányok nem is léteznek. Azonban Dorka ezért, a' helyett hogy háladatosságra fakadna, igazi boszorkányi gonoszsággal és esprit de corpsral, boszúra fakad: „Nincs boszorkány? így kiált fel; ez reánk nézve a' legveszedelmesebb tanítás; mert míg égetnek bennünket, addig az ostoba világ elhiszi hogy vagyunk, és reszket; de ha létünkön kétel-

kedni kezű, oda lesz tekintetünk“. Hogy tehát bosszúját töltse a' philosophuson, levelet kohol, mellyben Zajtay Pestre hivatik a' királyi curiánál a' janitorsági hivatal' átvételére: mire Zajtay annál örömebb rászánja magát, mert fia Pesten juratus; 's mindenek felett, hogy Mátyás király' palotáját Budán lát-hassa.

A' második szakasz *Hortobágy* címet visel. Notáriusunk fölött meggyűl a' sok baj. More patrio lóháton 's kardosan utazván, betér a' hortobágyi csárdába, hol zsványok közé kerül, kiket Derka, ki öt nyomban követi mindenütt, azon ráfogással hogy comissarius, ellene felingerel annyira, hogy életét is csak a' valóban közbe jövő biztos menti meg hajduival. Most Tiszafüredre, éjszakára, szándékozván, bikáktól vétetik üzőbe, 's miután szarvaiktól a' juhászok 's örvös kutyáik által megszabadult volna, a' tiszafüredi korcs-mában részeg vasasnémetek közé akad, kik szegényt, szinte Dorka' ármánykodása által ellene lázítva, szablyaikkal fenyegetik, megénekeltetik 's megtánczoltatják, míg itt is a' káplár rendet nem csinál.

A' harmadik szakaszban „*Budapest*“ a' cselekvény tetőpontjára hág. Zajtay meglátogatja a' magyar színházat, hol épen Othellót adják, 's mint egykori persona magistrualis semmikép nem akarja engedni, hogy az ártatlan Desdemona meggyilkoltassék; azért ki-rántván jó széles fringyiáját sárgarezes hüvelyéből, lovag' módjára segítségére siet; a' játék félbeszakasztatik, a' rendőrök is belé elegyednek, de a' csomó rögtön ketté vágatik, midőn Zajtay, kiserőjével Gazsival, a' korhely juratussal, egy sülyesztő által a' színház' alsó részébe kerül, honnan a' sugólyukon által nagy nehezen vergődik ki. Tóti Dor-ka az alatt látván hogy az öreg Zajtayval csak nem boldogúlhat, juratus fiát, ki Hopfen serfőző' leányába szerelmes, veszi üldözőbe; de itt a' falusi boszorkányon kifog a' városi ügyesebb szobalyány, 's őt egy sereshordóba fe-nekelteti, honnan — három engedett próbája nem sülvén el — az éj' királynéjától a' Sz. Gellérd' hegyére ítéltre idéztetik. Zajtay pedig ezen ellenségétől megmenekedve, fiára akad, ki pajtásaival Hopfent elbolondítván, végre rá veszi, hogy a' német Hermann helyett maga összekelhessen a' gazdag serfőző' Fanni leányával.

Tündéres bohózat' tárgyát a' nép' életéből kell választani, 's tündéres elemét a' való-sággal belsőleg összeforrasztani, hogy hason. Mi az első követelést illeti, ennek szer-zőnk sok szerencsével megfelelt; haramiái, juhászai, a' jurátusok stb valóban eleven élet-mások; maga az érdemes Zajtay pedig az ó dí-vatú notáriusoknak szinte mintája. Nem egészen olly tökéletes e' mű' tündéres oldala; sőt e' tekintetben az első és két utóbbi szakok között világos anachronismus tűnik ki, melly azonban színi adás közt nem igen ötlük fel. A' két utolsó szakaszban tudnillik a' cselekvény *jelen idei*, az első szakaszban *múltkori*, mert napjainkban Nagy-Peleskén aligha égetnek már boszorkányokat. Egyébiránt a' mese' népszerűsége, a' cselekvény' sebes drámai haladása, a' nép' nyelvéhez 's személyekhez szabott dialog, mindenek felett pedig a' Peleskei Notárius' érdekes egyedisége, e' színművet még sokáig fentartandják a' padon. Zajtay igazán talpra esett character, emberi 's nemzeti oldalról tekintve. Tapasztalása korlátozott, mert Peleskén a' nagy világot nem ismerhette meg, de esze elég tág, szíve pedig buzog az igazságért 's minden nemzeti ügyért. Ruhája, beszéde 's gondolkodásmódja, az igaz, egy kissé ótestamentombeli, örömet latinizál 's az ujitásnak nem épen forró barátja: de mind ezen vonások szépen egyeznek egy falusi notariussal 's bohózat' hőisével.

Ezek mellett a' Peleskei Notárius folyvásti tetszését színpadunkon, melly annyi adá-tások után sem csökkent, egyszersmind fiatal hangrasmesterünk', szepesi hazánkfia *Thern Károly*' zenéjének is kell tulajdonitunk. Ed-dig egy komoly 's egy víg eredeti daljátékkal bírnak, 's több tündéres bohózatokkal, hol egyes dalok előfordúlnak ugyan, de tudtunk szerint egy műnek zenéje sem tapadt úgy az emlékezetbe, egy sem hatott eddig a' színház-ból ki az életbe, csak Therné; juhászadalát már német — de magyarul értő — házaknál is hall-hatni. Ez egy eddig figyelemre alig méltatott eszköz nemzetiségünk' terjesztésére. Azért ha a' Peleskei Notárius' szerzőjére becsüléssel emlékezünk, ne felejtjük el zeneszerző-jét is; mert mindkettő' érdeme elválaszthatla-nul együvé van kapcsolva.

A' kiről pedig az olvasónak, mihelyt a' mű-ről szó van, nem emlékeznie nem lehet, ha azt nem említeném is, az a' személyesített Peles-

kei Notárius maga, ki e' szerepet minden torzítás nélkül olly gyönyörködtető falusi notáriusi méltósággal adja, ritka tehetségű 's legtöbb oldalú színészünk: *Megyeri Károly*. Őt is itt — omne trinum perfectum lévén — annyi sok szerzett multság után, köszönetül nem említeni, valóságos igazságtalanság volna.

Szontagh Gusztáv.

12) *Pesti nemzeti játékszíni zsebkönyv 1839ik évre. Kiadták Gillyén Sándor és Nagy Ferencz (, a') pesti m. színész társaság' sugói. Schödelné assz. és Lendvay Márton úr arczképeikkel. Pesten. Esztergami k. Beimel J. bet. 16r. 96 lap.*

Ezen igénytelen évkönyvecskéknek sem szabad elmellőztetni. Azok az illető társaságok' állapotját 's évi mutatványaik' jegyzékeit adják, 's már csak ezzel is érdekesekek annak, ki figyelemmel kíséri a' színészet' menetelét.

Az előttünk levő évfolyam is egy elég imposans személyzetet mutat, elegendő változatosságot, korszerűséget az adott darabok' választásában, 's türehető irányt ízlés' tekintetében is. 39 ujdonság között, mi igen sok, öt opera van, mi, hét énekes bohózat mellett, legalább nem kevés; azonkívül különféle vendégek sem hibáztak. 'S így, ha a' közönségnek az írók', színészek és vállalkozók' buzgóságával vetélkednie tetszenék, körülményink között, 's magányos vállalattól, kedvezőbb eredményeket alig kívánhatnánk.

A' szokott lajstromokhoz *A' bájló férj, és a' vak nő* című, színünkön szerencsével megfordult, elég folyó nyelven fordított vígjáték 's néhány elbeszélés járul.

S. F.

Classica literatura.

1) *Romai Classicusok magyar fordításokban. Kiadja a' magyar tudós társaság. Első kötet. C. C. Sallustius Kazinczytól.*

(Folytatás).

Még inkább fogvatkozásoknak nevezhetni a' következőket: Cat. 4. Igitur de Catilinae coniuratione, *quam verissime potero, pauca* absoluam. „'S itt mingyárt Catalinának beszélem zendülését“. — Cat. 49. Catulus ex petitione Pontificatus odio incensus, *quod extrema aetate*, maxumis honoribus usus, ab adolescentulo Caesare victus discesserat. „Catulus, hogy ő előtte, ki fő méltóságokat viselt vala, a' még ifju Caesar elnyeré a' Pontifexi

méltóságot“. — Jug. 1. *perniciosa lubidine paulisper usus*: ubi per socordiam vires, tempus, *ingenium* defluxere. „Midőn illy hivalkodásban idők 's erőnk elsuhant“. — Jug. 22. Adherbal ubi intelligit, omnis suas fortunas in extremo sitas. „E' veszély közt Adherbál“. — Jug. 39. magis odio nobilitatis, *cui mala illa parabantur*, quam etc. „inkább bosszúból a' nemességre, mint sth“.

Vége a' most következők az eredetiben meglevő eszmék' nyilvános csonkításával a' fordításban kereken kihagyattak: Cat. 6. hi vel aetate vel curae similitudine Patres appellabuntur. Cat. 7. laudis auidi, pecuniae liberales erant; gloriam ingentem, diuitias honestas volebant. Cat. 11. delubra spoliare. Cat. 25. sed ei cariora semper omnia, quam decus atque pudicitia fuit. Cat. 26. de quo paulo ante memoravi. Cat. 41. ceteros adeant, bene polliceantur. Cat. 51. Sin quia leuius, *ugyanitt*: homines sceleratos, factiosos, qui seditionibus remp. exagitauerunt, merito necatos aiebant. Cat. 56. cohortes, pro numero militum, complet. Cat. 57. quos supra memoravi. Jug. 6. ad hoc studia Numidarum in Jugurtham accensa. Jug. 7. His difficultatibus circumuentus. Jug. 12. ex praecepto regis. Jug. 29. Sed uti pro consilio imperatum. Jug. 30. immani auaritia nocentissimi. *Ugyan itt*: potestne in tam diuorsis mentibus pax aut amicitia esse? Jug. 33. saepe impetu. Jug. 35. ac statim ipse profectus. Jug. 37. ita delicta occultiora fore. Jug. 57. ille breui mandata efficit. Jug. 62. Deinde ab eo magistratu alium post alium sibi peperit: semperque in potestatibus eo modo agitabat, uti ampliore, quam gerebat, dignus haberetur. Jug. 78. eam rem locus admonuit. Jug. 96. vix decima parte diei reliqua. Jug. 100. a Boccho. Jug. 108. Postquam, sicuti voluerat, congressi. Jug. 110. Denique Regi patefacit“. Ennyit még sem volna akárkinek is szabad kihagyni.

Most lássuk az ellenkező hibát; azaz: mi van Kczy' Catilina 's Jugurthájában fölösleges. Ugyanis Kczy értelem', szépség', erő' 's hatás' kedveért beszédebe néha szavakat szur, melyek az eredetiben nincsenek; mit a' critica-classicus mű' fordítójának ismét nem engedhet meg. Így: Cat. 2. lubidinem dominandi causam belli habere. „Az uraság' viszketegét háboru' elég okának tartani“. — Virtuti omnia parent. „Mindent, *mindent* ész igazgat“. — Cat. 20. omnis gratia, potentia. „Minden elsőség,

minden hatalom". — Annis atque diuitiis, „nagy kor, nagy gazdaság“. — Cat. 11. ne illi, corruptis moribus, victoriae temperarent. „Csodálhatni-e tehát, hogy e' romlottak magokat győzelmökben elkapaták“. — Cat. 12. diuitiae „pénz és gazdaság“. — domos suas gloria decorabant. „Őn lakjaikat nagy tölték fényével ékesítették“. — Cat. 24. Dein se ex Curia domum proripiit. „Ezzel magát nagy bosszúsan haza kapá a' curiából“. — Cat. 49. Res autem opportuna videbatur. „S ez alkalom kedvezőnek látszott a' bosszút forralónak“. — Sed ubi Consulem ad tantum facinus impellere nequeunt. „Minthogy a' Consul e' gyalázatra semmi fortélyakkal rá nem bírhaták“. — Cat. 51. quis non factum eius laudauit? „azt minden javallotta, dicsérte“. — Cat. 58. „Rajtok azért!“ a' latinban nincs. — Ea vero dementia est; „az ugyan veszedelmes esztelenség“. — Jug. 4. Imprimis magno usui est memoria rerum gestarum. „Egyike a' legtiszteletesebkeknek, leghasznosabbaknak a' történetek' írása“ — ad virtutem, „a' mi nagy és jó“, — sumptibus „esztelen pazarlás“. — Jug. 5. quae contentio „gyászos verseny“. — Jug. 7. ut erat impio atque acri ingenio, „a' mint szemes is vala, fáradhatlan is elérni a' mire törekedett“. — Jug. 11. Carus acceptusque semper fuerat; „különösen kedves előtte hűségeért“. — Jug. 12. ex maxuma inuidia, „kit eddig vádoltak, gyűlöltek“. — Jug. 13. quam maximo usui esse, „minél szaporább 's tetemesb szolgálatokat tenni“. — Ego sic existumabam, ut praedicantem audiueram patrem meum. „Én mindig úgy hittem, 's ezt hallám gyakor ízben mondani nemzömet“. — Jug. 14. censebant „hangosan vitaták“ — tam adcuratissime recepit; „mind az mellett megtevé a' rendeléseket, hogy megérkezvén Africába, nagy gondnal és nagy tiszteletben fogadtassék“. Ez mégis hosszueska! 's némileg hasonlít Schiller' eme szavainak: *Auf den Bergen ist Freiheit* fordításához: (Mes. Hölgy) „Fent a' hegyek' zöld ormain mulatnak a' gyöngy szabadság' tündér kedvei“; mi igen szép ugyan, de talán csak költésznek engedhető meg. — Jug. 16. asperitas „zordon égszak“. Jug. 30. vestra patientia „a' ti szörnyű türodelmetek“ — quoniam ciues sunt, „mivel egyszer polgártársaink“ — nisi misericordia in perniciem casura esset, „hahogy ez a' látyság, ez a' könyör vesztetőkre nem fordulna“. — Jug. 32. „s e' szóval rekeszti bé

beszédét“ nincs az eredetiben. — Jug. 37. trepidare omnibus locis, „félelem zavar mindenfelé“; — flagitii plena „iszonyú és gyalázatos“. — Jug. 40. Otium asperius acerbisque fuit, „a' nyugalom dühösebben kinzá őket, mint a' nehezen tört baj“. — Jug. 45. Igitur legatos ad consulem cum supplicis mittit, qui tantummodo ipsi liberisque vitam peterent. „Esdekelve küldé tehát követeit a' Consulhoz, a' békekérés' jeleivel, 's meghagyá nekik, hogy egyedül saját életét és gyermekeiét kössék ki“. Áradozó fordítás. — Jug. 69. praemia Metelli. „Metellus' nagy ígéreteit“. — Jug. 70. experrectus „felébred szendergéséből“ — lacrumans obtestatur per amicitiam. „Kéri, könyvek között rimánykodik, kegyeire emlékezteti“. — Jug. 81. Quam rem alii in superbiam vertebant: alii bonum ingenium contumelia accensum esse. „A' dolgot némelyek ögre vívék, mások bosszankodásra, mit méltatlanság a' maga becsét érző' szívében mindég támaszt“. Ez magyarázás inkább mint magyartítás. — Jug. 84. non sunt composita verba mea, „beszédem nem tanult, nem czífra“ — hoc est utile „ez a' Vezér' dolga ha ki használni vágy honjának“. — Jug. 88. avortere, „szedi, foglalja“. — Jug. 89. consilio, „ész és okosság“. — Jug. 94. Facundus, callidus. „Hatalmas szólnok, tötteiben fortélyos és ravasz“. — Jug. 96. praelii faciendi tempus adesse, „jelen az idő összekapni a' köz ellenel“. — Jug. 97. conturbatis omnibus, „zavarban, zajban“. — Jug. 101. Tibi vero nulla opportunior nostra amicitia. „Neked nem lehet kedvesb semmi barátság, nem egy is inkább szolgálatos, mint a' miénk“. — Jug. 112. voltu corporis pariter, atque animo varius, „arcz a' (arcza) színe, teste' mozgása úgy változék mint gondolatai“. — 'S ezek azon, az egész munkához képest valóban igen kevés, szabály ellenleg pótló, magyarázó, esinosgató helyek, mellyeken ha nyesés történék, a' derék mű tökéletesebb leendett. (Vége következik).

— Szenczy Imre.

Állítások, vélemények, felvilágosítások.

— A' hegelismus' tárgyában folyvást sürgetőnek (Vége). A' dialecticai fejlődés, mint már másszor is mondtam, az életműves lénynek öntudatból fejlődésével, mindenben párhuzamos menetet vesz.

Schelling ellen, Hegel elsőben is a' létben, qualitativ különbséget teszen, mert öntudatunkban,

melly a' tiszta lét (reines Sein) kinyomatja, más sokon kívül, magunkat is észreveszszük (für sich sein).

Más soknak is, az öntudatbani megpillantásukkal, mennyiségi (quantitativ) fogalmaknak kell kifejlenniök, minemüek a' tiszta mennyiség (quantum), lépeső és mérték.

A' magunkon kívüli más az, mit VALÓNak (Wesen) nevezünk, melly is minden létnek alapja.

A' VALÓNak fel kell tűnnie, hogy létre jön = tünet (Erscheinung).

A' tünet ellenjét a' valódiságot teszi fel (Wirklichkeit).

A' valódiság' látása felfogást (Begriff) szül.

A' felfogásnak kell lennie oly miének mit felfog = tárgy (object). Itt a' logica, vagy mi mind egy, a' dialectica átmege közvetlenül 's nagyon természetesen a' természetre (Natur. — Naturphilosophie).

A' tárgy helybe vagy közbe van vetve, azaz közvetve van.

A' helyből szükségeskép nyugvás (träge Materie) fejjük ki.

A' nyugvás ellenjét a' mozgást, ütést, esést (Stosz, Fall) teszi.

Az esés nehézségtől függ (Schwere).

A' nehézség pedig az összeállástól (cohesion), ugyan ettől függ a' hang és melegség is.

Az összeállítás alkotót (Gestalt) közvetit (ásvány, növény 's állatalkat).

Az alkot, alkotót (Geist) tesz fel. „Es ist der Geist der sich den Körper baut“ Schiller.

A' lélek öntudatot (Bewusstsein) (az öntudatban történik a' testi világról a' lelkire való közvetlen átmenet).

Az öntudat személyességet tesz fel (Psychologie).

A' személyesség, szabadságot, ide tartoznak a' jog, törvény, erkölcs.

A' szabadság, ellenét, általános függésünk' érzését, vagy a' vallást 's istenséget teszi fel.

Ezen feltételek ugyanannyi problémák lévén, mellyekből a' befoglalt néha egész tudományokat kell kifejteni, hogy a' szoros, 's egymásból fejlődő következetesség annál láthatóbb legyen, az utolsó lépesőt egy kevéssé bővebben fejtenem ki.

A' művészet, vallást és philosophiát rendezi ide Hegel, úgy de hogy keverheti ezen ellenkező dolgokat együvé?

Semmi sincs természetesebb mint ez. Szabadságot érzéssel párosít a' művészet. Vegetlenség után eped ő, de keblének ebbeli hő vágyát, az érzések' leghűbb kibuzgásával adatott neki megoldania. „Est Deus in nobis, agitante calescimus illo“ ez a' művészet' mindenkori jelszava. Csak az általánostól függnek a' művészek, a' köztte 's köztök levő hézagot, esetjük 's vésűjük remek teremtényivel kívánják betölteni. „Der menschliche Geist (mond Krug, Encyclopaedie der schönen Künste. Vorrede S. III.) beveget sich, auf dem Kunstgebiete mit einer Freyheit, die immerfort nach dem Unendlichen strebt“.

A' vallás is erzés' dolga, de oly érzése melly tudattal párosult. Úgy de tudatra csak a' philosophia magosít, ez hozza a' tudatot általános össze-

függésbe, ezért foglalja el a' vallással együtt a' fő pontot.

Hogy pedig ezen rendezet nem önkényen, hanem az emberiség' természetes fejlődésén van alapulva, elég bizonyosságai azok a' romok, mellyek mint ugyan annyi vezér csillagok az elmúlt' setét éjébe bevilágolnak. Tentyra 's Elephantine omladekain nem elválhatlan összfüggésben szemléljük-e a' művészetet, vallást és philosophiát?

Epen ezért már a' dialecticai egymásbóli fejlődésnek, tételes 's ellentételes szerkezetnek nyilvános nyomait találjuk a' régi cosmogeniákban. A' mózsesi ég és föld, világosság és setétség, nap és éjjel, avvagy az ovidiusi:

Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,
Mollia cum duris, sine pondere, habentia pondus,

nem egyebek mint az új tan' közvetlen vanjai vagy tétélei 's ellentételei. Valójában igaz az, mit Schelling róla mond „die älteste Cosmogenie, wegen richtigen Blicke die sie enthält, entweder zu den nicht selten Spielen der Natur, welche die Wahrheit unwissend hervorbringt, oder zu den Trümmern einer frühzeitig untergegangnen grossen Ansicht der Natur gehört, deren Spuren auch sonst nicht undeutlich zu erkennen sind. Zeitschrift für speculative Physik 1. B. II. Heft. S. 58.

A' mi magokat az újonnan kitett nehézségeket illeti

1) A' közvetlen VAN, hogy lehet semmi, mint Hegel állítja?

Hogy ez a' semmi, nem egy természetű a' közönségesen divatozó semmivel, elég világos azon helyekből is, mellyek ennek megmutatására felhozattak. „Sein ist nur sich selbst gleich, und auch nicht ungleich gegen Anderes. — Hat keine Verschiedenheit innerhalb seiner, noch nach Aussen. Es ist die reine Unbestimmtheit. — Das reine Anschauen. das leere Denken“. — „Die Logik ist das Reich der Schatten. — Dieses Reich ist die Wahrheit selbst, wie sie ohne Hülle an sich selbst ist. Athenaeum 1838. 631. 633. szel.

A' Hegel' semmie tehát maga a' lepletlen igazság, minő például a' tölem idézett szín' határozatlan fogalma, melly tisztán (ohne Hülle) sehol sem jön elő a' természetben, hanem csak határozott fejez fekete stb formában. A' különböző színeknek árnyékvilága lévén ez, mondhatnók hogy semmi, de azért tiszta igazság, mert a' különböző egyes színek, csak annyiban vannak, a' mennyiben szín van.

Ha a' főlebb vázolt logicát vagy dialecticát vizsgáljuk, illy tiszta fogalmakból állónak találjuk. Ugyanis

Mindjárt az öntudat illy tiszta határozatlan lét, mert határozva magábani 's mássali lét, mind a' kettő csak annyiban van, a' mennyiben öntudat van.

Nem különben a' való tiszta lét árnyékvilág, mert a' nap alatt minden vagy tünet, vagy valódiság, ez Geist, amaz Natur, mind a' kettő már csak annyiban van, a' mennyiben a' valóban, a' van-ban, van.

A' fogalom is határozatlan mi, határozva.

alany és tárgy, mind a' kettő csak annyiban van, a' mennyiben rolok fogalmunk van.

Mi tehát már a' közvetlen van, öntudat? való, fogalom-e? — egyik sem (semmi), és mind egyik, azaz, a' testi és lelki világ' összessége csak annyiban van, a' mennyiben az van.

A' nehézségek' második pontja, a' valami és semmi' egységét, ugyanazonságát tárgyazza, mit sophistai módon így lehetne megmutatni.

A' hézag' s üresség' a' semmi: úgyde a' valami (Realitát) hézagban, ürességben, van, és így a' valami a' semmivel egy, ugyanazon.

Nálunk, kiknél a' tétel' s ellentétel' rendszerre divatlik, a' semmi a' valaminek csak nélkülözhetlen feltétele, a' valaminek fogalmában szükségkép be van foglalva a' semmi, azaz, csak úgy lehet valami, ha semmi is van. Nekünk valamint ugyanazonsági elvünk, úgy ugyanazonságunk sincs, mert az öntudatból indulunk ki, mellynek természete az, hogy az én, a' nem éntől külön váljék. Egészen más világiak tehát ezek. — A' valami (Realitát) a' testi, a' semmi mint hézag, üresség, a' lelki világban letezik. Kant szerint is az ész' tiszta szemlelete a' hézag' s idő, mellynek nélkülözhetlen feltétele alatt tűnik fel a' valódi dolog. A' természetben pedig, mint tudva van, nincs hézag' s üresség.

De több az, hogy a' mi összefüggő életműves alkatu rendszerünkbe, az illy disjecta membra Poetae idomú mik „valami, semmi, Szánthó' szobra, nem Szánthó' szobra“ be sem jöhetnek. Ertsük csak, a' valami és semmi alatt a' Schelling' vonzó és visszaható erőt*), alakítsuk belőlök az életműves természetet, azonnal más tekintetet fog a' valami és semmi ölteni.

A' vonzó erő szükségkép teszi tehát az ellökő (repulsiva) erőt, mert egymásnak nélkülözhetlen feltételei §. 52.

A' mi magát önmagától löki el, az nehézkedés (gravitatio) §. 54.

A' nehézkedés' ellentétele a' könnyűség, mellynek typusa a' legkönnyebb test, a' világosság §. 62.

A' testnek nehezebb' s könnyebb volta függ az összeállástól (cohaesio) §. 67. 68.

Az összeállítás' ellenje a' szétoszlás, ennek typusa a' melegség, mint legszétoszlottabb erő §. 87.

A' szétoszlás olly mit tesz fel mi a' szétoszlást eszközözi, azaz, a' testeknek egymástól meghatását (processus dynamicus, vel chemicus) §. 112.

A' hatás, ingert (irritatio) szül §. 145., innen az érzinger (galvanismus).

Az inger érzést, az érzés pedig öntudatot. —

A' természetben működő erő vonzó — ellökő — nehézkedő erő-e tehát? egyik sem (semmi) és mindegyik, azaz Schellingnek a' természet' külön működő erői, csak annyiban vannak, a' mennyiben természet van.

*) A' Schelling' természet-philosophiájának ezen dialecticai vázolata, a' Zeitschrift für speculat. Physik II. B. 2 Heftből van összealakítva. A' §ok a' Schelling §ira utasítanak.

S. harmadik és negyedik pont alatti nehézségei a' fogalmakat illetik, jelesen — hogy lehetnek azokban szükségkép befoglalva a' helyben és időben létező dolgok? továbbá hogy lehetnek azok egyszersmind elvonvák, és megtestesülve?

A' tudat és lét egy lévén, a' fogalmak' egymásbéli fejlődésében, mint ugyan a' i analyticá tételekben; nem különben be vagyn' foglalva a' helyben és időben létező dolgok, mint az analyticá propositiókban a' mondományok.

A' fogalmaknak egymásbéli fejlődése által már az analyticá tételek syntheticává lesznek, valamint az abstract fogalmak concreté. Es így a' dialecticá' segélyével a' közvetlen közvetette, az analyticá syntheticává, abstract pedig concreté lesz.

A' mi vegre ezen szavaimat illeti: „az értelmi világ' előleges teremtése, magának az anyagos világnak is alkotása“: hogy ezt, tulajdon értelemben vegyük tilt az új tan' elve, melly a' létből, már a' megteremtettből, és nem a' jövőből mint teremtendőtől indul ki. En magam, az illy forma kitételeket azon értelemben vévén, hogy ezek részint azt fejezik ki, hogy' állott elő illy szép és böles rendben a' világ, részint hogy a' legszorosb következetességgel eszméket fejtenek, egészen más formában áll elő az anyagos világ is, idézett szavaimnak ez értelemben vételét mindenkitől szíves bizodalommal kérem.

Szeremlei Gábor.

Literaturai mozgalmak.

— Budán, m. kir. egy. betűkkel, acad. költségen megjelent a' *Tudománytár' júniusi füzeté*, mellyben Briedl Fidel' philosophiai vizsgálatai a' szépirodai rokonságokról, Császár Ferencz' utazása a' quarneroi szigeteken, s Drugeth Bálint' naplója befejeztetnek, a' spanyol költészet' története Wolf F. J. után, okleveles toldalek' s az ideai hat füzetbeli értekezésekhez tárgymutató adatik. A' literaturai részben igen érdekes „a' mai literaturák' egysége“ Edgar Quinetől, a' Criticai szemle, melly ez uttal kirekesztőleg a' bünhészítő rendszerrel (système pénitentiaire) foglalkodik, a' bibliographia, s tudományos tudósítások Svecziából. Hivatalos jelentések zárják be a' hét ivnyi füzetet.

Sopronból érkezett: *Soproni estvék*. Literaturai egyveleg. Kiadja Kis János, m. t. t. rend. tag. Isó füz. 8r. (16 és) 240 lap.

Veszprémből, Jesztány Totth János' betűivel nyomtatva vettük: 1. *Különbféle predikációk* s ezekhez alkalmaztatott imádságok edgy egész esztendőre, mellyeket 18³⁰d. eszt. mint vámosi predikatorságának első esztendejében elmondott *Pap István*. Első rész, első füzet. n8r. XI és 245 lap. füzve 1 ft ep. Az egész négy illy füzetből fog állani. — 2. *Egyházi beszéd*, melyet urunk' mennybe menetele' ünnepén, a' veszprémi székes egyházban mondott *Szabó Imre*, a' veszpr. papnevelő intézetben tanulmányi előjáró. 8r. 19 l. — 3. *Egyházi beszéd* V. Ferdinand... születése' ünnepére... *Szalay Imre*. 8r. 15 l.